

FIGYELŐ

Tarnai Andor (1925–1994). Halk szavának tudományos ügyekben súlya volt, véleményére fiatalok és idősebbek egyaránt figyeltek. Tekintélyét, tudományos hitelét tényeken alapuló munkáival érte el. Nem gyártott elméleteket, nem engedett külső nyomásnak: a tények szigorú tiszteletben tartásával, azok dokumentált értelmezésével építkezett. Munkássága a régi magyar irodalommal és művelődéstörténettel foglalkozó kutatók, tanárok, egyetemisták és elmélyedni kívánó érdeklődők számára egyaránt kikerülhetetlen.

1925-ben született Gyulán. Eötvös-kollégistaként szerzett magyar–latin szakos tanári diplomát. 1957-ig az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában dolgozott, aztán az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, majd osztályvezetője, 1980–1994 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem régi magyar irodalom tanszékvezető professzora, 1990-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Kutatásaiban kezdettől fogva saját útját járta. Irodalmi és történelmi folyamatok megértéséhez hihetlenül sok nyomtatott és kéziratos forrást olvasott el latinul, magyarul és németül. Nemcsak kiemelkedő és mások által már méltatott műveket, hanem sok ismeretlenségben lappangó szerzőt is; nemcsak értékesnek tartott műveket, hanem egy-egy témára, műfajra vonatkozóan minden hozzáférhető. Az Országos Széchényi Könyvtár régi nyomtatványokat és kéziratokat forgalmazó olvasótermének haláláig leggyakoribb „vendége” volt. Olvasott, másolatokat rendelt, általa szerkesztett forráskiadvány-sorozatok számára gyűjtötte az anyagot. A hozzá fordulókat, különösen tanítványait buzdította, óriási forrásismerete alapján mindig tudott tanácsot, ötletet adni. Mindezt úgy tette, hogy mindig háttérben, és többnyire megnevezetlenül maradt. Egyetemi fogadóóráin, intézeti megbeszéléseken, könyvtárakban tartott cigarettaszünetekben vagy esti órákban Attila utcai lakásán úgy vált tudományszervezővé, hogy vezetőként munkás társa maradt kollégáinak, tanítványainak. Sokunk pályáját indította el és irányította: nemcsak az irodalomtörténet, hanem a nyelv-, művelődés-, egyház- és tudománytörténet területén is.

Minden megjelent munkájának súlya van. Batsányi János műveinek kritikai kiadásához (1953–1961) a jegyzeteket már a fentebb vázolt szakmai alázattal készítette. Az *Extra Hungariam non est vita* (Egy szállóige történetéhez) című kötetecskéjében (1969) egy szólás forrásai és előfordulásai alapján rajzolt árnyalt képet a 18. századi Magyarország eszmetörténetéről. Az akadémiai irodalomtörténet 2. és 3. kötetébe általa írt fejezetekben 18. századi irodalmi, eszmei és művelődéstörténeti folyamatok új értelmezését adta. Kritikatörténeti monográfiája, *A magyar nyelvet írni kezdik... Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon* (1984) alapkönyv a magyarországi középkor irodalmáról. Kritikatörténetből a felvilágosodás koráig érő szövegyűjteményt állított össze (1981). Nagy kedvvel foglalkozott az újkori Magyarország értelmiségével, az értelmiségiek Hungarus-tudatával, annak felbomlásával, a 18. századi irodalmi és tudományos élet kérdéseivel, műfajaival. Régebbi és az utóbbi évtizedben publikált terjedelmesebb tanulmányai közül egy 18. századi monográfia körvonalai rajzolódhatnak ki. Az irodalom- és tudománytörténetírásról az akadémiai irodalomtörténetben megjelent összegzését új kutatásokkal bővítette: írt Bél Mátyásról (1984), Czvittinger Dávidról (1993). Foglalkozott a latin nyelvű líra hazai változásával (1984, 1988) a consultatióval (1986), a paródiával (1990). Sajnos a monográfia nem készül el, Tarnai Andor 1994 nyarán meghalt.

Tudományos vállalkozások kapcsolódtak össze nevével. Sokat köszönhetnek neki az utóbbi időben örvendetesen megszaporodott szövegkiadások. Ő vezette az MTA Textológiai Bizottságát. Az Irodalomtörténeti Intézetben ő irányította a kritikátörténeti kutatásokat. Sorozatot indított a magyarországi tudósok levelezésének kiadására. Folyóiratunknak, a *Magyar Könyvszemlének* 1968 és 1990 között szerkesztőbizottsági tagja volt. Akik közelről ismertük, tudjuk, hogy nemcsak a neve szerepelt ezen vállalkozásokban, sok-sok munkája van bennük. Magatartásával kortársai egyöntetű megbecsülését érdemelte ki, emberi tartása, önzetlen segítőkészsége, szerénysége és művei útmutatás és példa a következő nemzedékeknek.

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

A brémai „Deutsche Presseforschung” tevékenysége.* A „Deutsche Presseforschung” nevet viselő intézet¹ története 1957-ben kezdődött, amikor a „Gesellschaft für deutsche Presseforschung zu Bremen” nevű egyesület (elsősorban erkölcsi) támogatásával létrejött a Brémai Állami Könyvtár hasonló nevű részlege. Feladata a nem sokkal korábban, ugyancsak a könyvtár egy részlegeként létrehozott, és folyamatosan továbbfejlesztett mikrofilmgyűjtemény, az ún. „lelőhelykatalógus” valamint a tervbevett címszövegindex felhasználásával „a rendelkezésre álló sajtótörténeti forrásanyag tudományos feldolgozása és az anyaggal kapcsolatos információszolgáltatás” volt. Egy, a teljes német nyelvű sajtót a kezdetektől a mindenkori jelenig felölelő katalógus, bibliográfia és egy központi gyűjtemény létrehozásának gondolata persze már jóval korábban, e század elején is felbukkant, és a két világháború között nyilvánosságra került ennek a – már a teljesség igényét is szem előtt tartó – anyaggyűjtő és forrásfeltáró munkának első eredménye (Hans Traub: *Standortskatalog wichtiger Zeitungsbestände in deutschen Bibliotheken*. Lipcse, 1933.), mely azonban még nem tudott mélyre meríteni: a németországi könyvtárakban fellelhető fontosabb újságok lelőhelyének, állományának válogatott közreadására volt kénytelen szorítkozni. Az ekkorra már számos német főiskolán és egyetemen intézményesült „Zeitungskunde” vagy „Zeitungswissenschaft”, mely mint a politikai propaganda és manipuláció lehetőségeit feltárni képes tudományág, jórészt elkötelezte magát a fasiszta rezsim mellett, ezzel megnehezítette a sajtótörténeti kutatás második világháború utáni sorsát. Ugyanakkor éppen ez talán hozzásegítette ezt a tudományágat elsőrendű, a további kutatást megalapozni képes feladatra, a forrásfeltárás intenzívebb műveléséhez s talán, az addigi megközelítési módok egy részének elhanyagolásával hozzájárult, hogy a tudományterület nyitottabbá vált modernebb irányzatok, a társadalom- és a mentalitástörténet, a hétköznapi élet felé forduló történeti kutatás eredményei, módszerei és kérdésközei iránt.

Ugyanakkor máig sem heverte ki egészen e tudományág, hogy diszkreditálódott volna miatt erősen elhanyagolták. Ma is, bár elismertsége és jelentősége növekszik, kevesen művelik Németországban a sajtótörténeti kutatást. Amire a második világháború után a „publicisztikatudomány” történeti részében szűk keretek között ugyan, de továbbra is lehetőség nyílt, az a széles körű forrásfeltárási, anyaggyűjtési, archiválási, katalogizálási és bibliográfiai tevékenység volt, amit a 19. és 20. századra nézve (a jelen sajtótermését is beleértve) a dortmundi „Institut für Zeitungsforschung” folytat a lehetőségekhez mérten teljességre törekedve, a brémai „Deutsche Presseforschung” pedig a történeti dimenziót erősebben szem előtt tartva, az első időszakban elsősorban a kezdetekre, majd az utolsó két évtizedben növekvő

* E beszámoló egy 1994. decemberében tett néhány napos brémai látogatás tapasztalatai, a „Deutsche Presseforschung” munkatársaival folytatott beszélgetések és a következő anyagok alapján készült: Gert HAGELWEIDE: *Die „Deutsche Presseforschung” an der Staatsbibliothek Bremen* = Jahrbuch der Wittheit zu Bremen 12 (1968). 7–30. o.; *Zentrale Wissenschaftliche Einrichtung Deutsche Presseforschung. Arbeitsbericht und Forschungsprogramm* (Herbst 1984.); DAAD Letter 1993. Juni Nr. 2. (Bonn) 14–18.; *Jahresbericht der ZWE DPF* 1991, 1992, 1993. Az intézet címe: ZWE Deutsche Presseforschung, Universität Bremen Postfach 330160 Bremen Tel.: 0421/2183650.

¹ Bár nincsen egyetemi tanszéki vagy intézeti státusa, de mert nem találtam a brémai egyetemen belüli jogi helyzetét kifejező „Zentrale Wissenschaftliche Einrichtung” jelentését megfelelően visszaadó magyar kifejezést, az „intézet” szót fogom használni, tágabb, általános jelentésében.